

НАРОДНЫЯ ВЕРАВАННІ ЖЫХАРОЎ БРАГІНСКАГА РАЁНА ГОМЕЛЬСКОЙ ВОБЛАСЦІ

У статці на багатому фактычнаму матэрыялі, запісаному пад час польовых фольклорных экспедыцый на тэрыторыі Брагінскага раёну Гомельскай вобласці, разглянуто асаблівості міфалогічнай карціны свету білорусів, відображэнні в текстах прыкмет, повір'їв, міфалогічных оповідаў. Авторка класіфікуе іх за тэматычнымі і функцыянальна-семантычнымі групамі, відзначае рэгіянальна-лакальны асаблівості і значэння в традыцыйнай духоўнай культуры народу.

Ключовыя слова: прыкмета, повір'я, міфалогічны уяўлення, функцыянальна-семантычныя групы, предметны свет.

The article is based on the rich actual material recorded during field folklore expeditions on the territory of Brahin district in Gomel region. The peculiarities of the mythological picture of the world of Belarusians, reflected in the texts of signs, beliefs and mythological stories are considered. The authoress classifies them by thematic and functional-semantic groups, denotes regional-local features and significance in the traditional spiritual culture of the people.

Keywords: a sign, a belief, mythological conception, the functional-semantic groups, the objective world.

Калі мы гаворым пра ўнікальную традыцыйную духоўную спадчыну беларусаў, пра высокую ступень захаваннасці аўтэнтчных тэкстаў, асаблівасці светапогляду нашых мудрых продкаў, то хочацца адразу прыгадаць Гомельшчыну, народная культура якой – самабытная крыніца ведаў пра жыццё народа, яго маральна-этычныя каштоўнасці, гаспадарчыя клопаты і сямейна-бытавыя ўзаемаадносіны.

Тэма ўраджаю была даволі актуальнай для нашых продкаў, таму што з яго жылі вялікія сем'і. Рыхтавацца пачыналі загадзя: зімовым часам прыкмячалі надвор'е, рыхтавалі несенне, «улагоджвалі» прыродныя стыхіі. Так, у в. Касачоў падчас калядных свят спрабавалі прадказаць ураджай па першай куцці («...як *выпра куцця* з варэйкі – *уражай будзе добры*, як не, то не» (запісана ад Мельнічэнка Марыі Якаўлеўны, 1944 г. н., Прышчэп Юліі Аляксеўны, 1932 г. н.)), а ў в. Дуброўнае – па «багатай» куцці («хазяін браў кулёк саломы і ставіў на кут. І тую саломку расцілалі на стол, тады скацёркаю закрывалі, і тады ўжо павячэралі, пастукалі па ётай саломцы, а тады ўжо назаўтра пашчытаюць, сколькі зярнятак там усыпалася. Это *столькі ўжо будзе хлеба, такі ўраджай будзе*» (запісана ад Міхаленка Вольгі Якаўлеўны, 1932 г. н.). Назіралі за куццёй і для таго, каб ведаць надвор'е ў летнюю пару і вызначыцца са спосабамі засцярогі ўраджаю ад неспрыяльных прыродных умоў, выбарам культур для пасадкі, з часам збору і захавання ўраджаю: «Калі першую куццю варылі, трэба на кут сена ці саломкі пакласці, шоб *чуганок паставіць з куццёй*. Паглядзіш назаўтра: *кажуць, калі мокрая тая крышачка, то даждлівае лета будзе, сухая, дык сухое будзе лета*» (запісана ў в. Галкі ад Хмялянок Раісы Кузьмінічны, 1944 г. н., Хмялянок Наталлі Мікітаўны, 1944 г. н.).

У вёсках Брагіншчыны назіралі таксама за надвор'ем, прычым на ўсе тры куцці, каб спрагназаваць ураджай на розныя сельскагаспадарчыя культуры, лясныя ягады і грыбы, якія адпаведна ўзыходзяць і высыяваюць у розныя часавыя прамежкі: «Больш сталыя людзі на працягу ўсіх Каляд глядзелі на пагоду. Калі на Раство доўгія сасулькі – *будзе добры ўражай лёну*, калі на небе шмат зорак – *летам у лесе будзе шмат ягад*, калі ідзе снег – *год будзе багаты хлебам*» (запісана ў в. Касачоў ад Мельнічэнка Марыі Якаўлеўны, 1944 г. н., Прышчэп Юліі Аляксеўны, 1932 г. н.).

Дабрабыт у хаце, на думку нашых продкаў, таксама было закладваць на пачатку года – на Каляды. У гэты час імкнуліся справакаваць і здароўе свойскай жывёлы на ўвесь год, і яе добры прыплод, і ўсё тое карыснае для чалавека-гаспадара, што можна ад жывёлы ўзяць – малако, яйкі і да т. п.: «Сена потым патроху лажылі пад курэй, гусей, калі яны садзіліся, давалі карові, каб яна давала багата малака, кашу давалі мы курам, каб квакталі» (запісана ў в. Малейкі ад Краўчанка Ганны Паўлаўны, 1935 г. н.); «А тоя сена тады, дзе куцця стаяла, пад куру клалі, каб пулянты вуводзіліся добра» (запісана ў в. Чамярысы ад Сніцарэнка Марыі Андрэеўны, 1929 г. н.); «Куцця стаяла на куту, пад ёю сена, каб вялося хазяйства, каб быў дабрабыт» (запісана ў в. Малажын ад Філон Тамары Тарасаўны, 1946 г. н.).

На Масленіцу дзеці і моладзь абавязкова каталіся з горак, бо верылі, што гэтыя дзеянні паспрыяюць добраму ўраджаю ільну: «Дзеці і моладзь рабілі горку са снегу, палівалі вадой і коўзаліся з гэтай горкі. Думалі, хто далей праедзе – у таго будзе доўгі расці лён» (запісана ў г. п. Камарын ад Талкачовай Таццяны Васільеўны, 1932 г. н.); «Дзеці каталіся з горак на санках. Лічылася, што чым болей дзеці будуць на Масленіцу катацца на санках, тым лепшы будзе ўражай лёну» (запісана ў в. Малейкі ад Лук’янавай Глафіры Мікалаеўны, 1938 г. н.).

Забароны на працу ў дзень Благавешчання даволі распаўсюджаны на Беларусі. Брагінскі раён не з’яўляецца выключэннем. Па словах Фядосенка Настасі Пятроўны, 1943 г. н., жыхаркі в. Краснае, «...на Благавешчанне ваабшчэ ўсё забаранялася, ніякой работы». Варта адзначыць, што забароны на працу суправаджалі амаль усе дні вялікіх свят і паграджалі іх парушэнні тым, хто аслухаўся, пакараннем – благім здароўем, стратамі ў гаспадарцы, неўраджаем, сямейнымі праблемамі: «У дзень Паскі ніхто ні работаў. Гэта буў дзень – празнік бальшой» (запісана ў в. Дуброўнае ад Міхаленка

Вольгі Якаўлеўны, 1932 г. н.); «Пасля абеда [на Радуніцу] нельга было нічога рабіць: лічылася грахом» (запісана ў в. Лубенікі ад Гайдук Ганны Свясцьянаўны, 1922 г. н.); «Цаліград. Эта ў нас шчытаўся вялікі празнік. На агарод нават нагой не ступалі. Калі ў еты празнік будзеш што-небудзь рабіць на агародзе, то абязацельна ўсё перамалоціць градам» (запісана ў в. Малейкі ад Краўчанка Ганны Паўлаўны, 1935 г. н.).

Амаль усе веснавыя святы звязваліся з магчымасцю паўплываць на жыццёвыя сілы, добры знешні выгляд і здароўе як чалавека, так і жывёлы. На Брагіншчыне, ды і амаль паўсюдна на Беларусі, верылі, што ёсць дні і дзеянні, якія для гэтага найбольш спрыяльныя. Сярод іх варта выдзяліць наступныя:

- біццё чалавека галінкай асвечанай вярбы ў Чысты чацвер («Іасобенно дзетак малых тою вербачкаю б'еш і прыгаварваеш: «Верба б'е, не я б'ю, // Вялікдзень за тыждзень. // Будзь здароў, як вада, // Будзь багаты, як зямля. // Красна яечка недалечка» (запісана ў в. Дуброўнае ад Міхаленка Вольгі Якаўлеўны, 1932 г. н.); «Ужэ пабудзе чалавек у цэркві з гэтымі вербачкамі, прыходзіць дадому, б'е сваіх радных. Б'е па спіне і прыгаварвае: «Будзь здаровы як вада і багаты як зямля». Тры разы так. І чалавек увесь год не балее: здаровы і багаты» (запісана ў в. Сцежарнае ад Шаўчэнка Таццяны Дзмітрыеўны, 1932 г. н.);

- біццё (выган) жывёлы галінкай асвечанай вярбы на Юр'е («Бралі вербачку тую, што перад Паскаю за нядзелю свецяць. І вербачку тую ўвёртвалі ў палаценца з хлебам і ўганялі скацінку ў поле, штоб Бог даў, штоб усё было багапалучна, нармальна, здаровенька худаба була, хадзіла на поле» (запісана ў в. Дуброўнае ад Міхаленка Вольгі Якаўлеўны, 1932 г. н.); «І адну гольку заносілі ў сарай, бо там была скаціна і пасля зімы вясной, як первы раз выганяюць кароў на пашу, бралі гэтую гольку і гналі скаціну на пашу. Гэта рабілася для таго, каб

дадому яна *шла сама і была дойна, каб малака многа было і здаровая*» (запісана ў в. Сцежарнае ад Шаўчэнка Таццяны Дзмітрыеўны, 1932 г. н.);

- вымятанне (вымыванне) ў Чысты чацвер («Яшчэ перад Паскай у Чысты чацвер уставалі досвета, умываліся, а бходзілі свой увесь двор з венікам і *абмяталі, штоб* усе ў етым годзе *былі дужыя, не балелі*» (запісана ў в. Малейкі ад Краўчанка Ганны Паўлаўны, 1935 г. н.);

- умыванне яйкам, а свечаным у царкве на Вялікдзень («Толькі зразу трэба было *ўмыцца крашаным яечкам*. Хто клаў яго ў святую ваду і *мыўся* вадой, а хто *качаў яечка на твары*» (запісана ў в. Зарэчча ад Фраловай Кацярыны Дзмітрыеўны, 1913 г. н.); «Уранні ўстаюць *дзеці*. Усягда *нада, каб яны красным яічкам умыліся*. Гэта для таго, *каб былі чыстыя*» (запісана ў в. Зарэчча ад Сонавай Юліі Ульянаўны, 1934 г. н., Карпенка Ніны Адамаўны, 1925 г. н.);

- збіранне расы (умыванне / абціранне расой) на Юр'е («На Юріе *дзеўкі расу сабіралі, каб маладымі і прыгожымі быць*» (запісана ў г. Гомель ад Жыжэнка Алены Антонаўны, 1931 г. н., перасяленкі з в. Шчарбіны Брагінскага р-на); «Кароў *выганялі* раненька, *каб шчэ раса не сышла*. Эта *раса*, кажучь людзі, *ачышчае*. І калі зранку даілі кароў, то *вымя абціралі* *этай расой*» (запісана ў в. Малейкі ад Лук'янавай Глафіры Мікалаеўны, 1938 г. н.).

У летні перыяд даволі папулярнымі дзеяннямі лекава-прафілактычнага характару былі купальскія пераплыванні («*Пэралазілі* *цераз воду* на Купалу, купаліся, *каб ніхто не ўтануў*» (запісана ў в. Кругавец-Калініна Добрушкага р-на ад Кабанчук Святланы Мікалаеўны, 1938 г. н., перасяленкі з в. Астрагляды Брагінскага р-на) і пераскокванні («Обезацельно *скакалі* *цэрэз касцёр, коб быць здаровымі*. Казалі, шо агонь *кастру ачышчае і лечыць*» (запісана ў в. Шкураты ад Саракаумавай Надзеі Раманаўны, 1948 г. н.)), збор травы і яе

перакідванне праз вогнішча («На выгані распалювалі касцёр і перапрыгивалі чараз яго каждый па тры разы. *Чараз касцёр перакідалі цвяты*. Етыя цвяты *шчыталіся лячэбнымі*. Імі заварувалі чай» (запісана ў в. Малажын ад Калясан Лідзій Нікіфараўны, 1940 г. н.)).

Даволі распаўсюджанай была ў веснавы і летні перыяды абарона ад «нячыстай сілы». Апатрапеічныя дзеянні былі рознымі: *на Соракі* пяклі «крэсцікі» і давалі жывёле з'есці печыва падчас першага рытуальнага выгану («На Соракі (22 мая) пеклі такія з сытнай мукі крэсцікі, патом іх вот так вот на запечку сушылі, і тады вясной, кагда выганялі кароў, давалі ім эці *крэсцікі каровам*, можа для якога *сахраненія*» (запісана ў в. Краснае ад Фядосенка Настасі Пятроўны, 194 г. н)), *на Юр'я*, ці іншы дзень першага выгану каровы на пашу, перасыпалі раслінай ці яе часткамі дарогу («Знаю, калі выганялі кароў на пашу, то *перасыпалі дарогу трохгадовай кастрыцай* (льняныя апілки). Гэта *каб узнаць, хто ў сяле калдуха* – яе карова не пройдзе праз кастрыцу» (запісана ў г. Гомель ад Злыдзенка Любові Мікітаўны, 1928 г. н. (ураджэнкі п. Новы Шлях)) або ўтыкалі расліну ў хляве пад дах («...а затым яе ўтыкалі ў хляве ад злых духаў» (запісана ў г. п. Камарын ад Талкачовай Таццяны Васільеўны, 1932 г. н.)), на Тройцу па хаце раскідалі зеляніну («*Трэба было схадзіць на канаву нарваць лепеху і тады эты лепех пораскідаць по хаці, на подлозі і ў адрыні, каб нечыстыя не прыходзілі*» (запісана ў в. Шкураты ад Саракаумавай Надзеі Раманаўны, 1948 г. н.)), на *Купалле* ў вароты «затыкалі» крапіву («Было народнае павер'е: *шобы скаціна не баялася ўрокаў*, то ў варота *затыкалі крапіву*» (запісана ў в. Малажын ад Калясан Лідзій Нікіфараўны, 1940 г. н.)), вешалі яе ў сараі, хаце («Казалі толькі, што на Купалле ходзіць ведзьма і ў кароў забірае малако. Тады ўсе *рвалі жызку (крапіва малая)* і *вешалі ў сараі* над дзвярыма і ў сенцах, і ў хаце таксама» (запісана ў г. Гомель ад Злыдзенка Любові Мікітаўны, 1928 г. н. (ураджэнкі п. Новы Шлях)).

Таксама, па ўяўленнях мясцовых жыхароў, зеляніна перыяду вяснова-летніх каляндарных свят, у прыватнасці траецкіх, спрыяла дабрабыту ў гаспадарцы, ладу ў сям’і («Перад Троіцай ламаюць ліпу, затыкаюць у квартку, у хаці тожа, на Бога кладуць голечку. Хадзілі на раку, плюшнік рвалі, а тады клалі яго пад ногі ў хату. Трэба было абязацельна эта зрабіць, штоб жылося добра ў хаце, штоб хазяйства вялося, штоб у двор толькі добрыя людзі хадзілі» (запісана ў в. Малейкі ад Краўчанка Ганны Паўлаўны, 1935 г. н.)), здароўю («На Сёмуху затыкаюць ліпу, каб балезні не заходзілі усякія» (запісана ў в. Конанаўшчына ад Ганчар Н. Е., 1936 г. н.)) і нават «прадказвала» надвор’е на лета («Нада “маем” украшаць дом. І эта ўжэ ламалі ліпу. І вот, у хаце ўжэ ўся зелень: і на сцянах, і за абразы, і на кушэткі, і ў баначку дзе – уся хата ў зеляні була. І вот эта зелень, дажа за адні суткі еслі яна пастаіць і саўвяне, то значыцца эта будзе *сухі год*, а іншы раз стаіць доўга зялёна, проста так, і дажа дзве нядзелі будзе вісець, гэта значыцца *сільна мокрае лета будзе*. Такія булі прыкметы» (запісана ў в. Дуброўнае ад Міхаленка Вольгі Якаўлеўны, 1932 г. н.)).

Несумненна, у перыяд вясны і лета тэма ўраджайнасці набывала яшчэ большую актуальнасць, паколькі гэта быў перыяд актыўных пасадак і захавання ўраджаю. Так, а маль у кожнай вёсцы Брагінскага раёна агуркі і цыбулю садзяць на Юр’я, бо менавіта з гэтым днём звязваюць іх добры рост: «У еты дзень сеялі на гародзе гуркі. Кажуць, што *толькі пасажаныя на Юрыю гуркі даюць добры ўражай*» (запісана ў в. Малейкі ад Лук’янавай Глафіры Мікалаеўны, 1938 г. н.); «У еты празнік прыметай было абязацельна садзіць *агурыцы і цыбулю*» (запісана ў в. Малейкі ад Краўчанка Ганны Паўлаўны, 1935 г. н.). Для добрай капусты на русальным тыдні кідалі пад яе вянок русалкі: «После Тройцы плялі вянкi з васількоў, рамашек, выбіралі русалку, юбку плялі з бярозы і тут уже бегалі па жыту, русалка даганяла і крапівай сцягала нас. Мы старалісь сарваць з яе што-нібудь, а еслі *срывалі*

вянок, то лажылі яго пад капусту, каб качаны былі бальшыя» (запісана ў в. Буркі ад Кушнер Алены Мікалаеўны, 1956 г. н.). Выкарыстоўвалі вянкi і для ўраджаю на палях: «На Купалле былі русалкі. Выбіралі маладую дзяўчыну. Кідалі вянкi, абходзілі пакосы свае. Маладыя клалі і плялі вянкi, і кідалі вянкi. Гэта было для ўраджаю» (запісана ў в. Вуглы ад Найдзенка Клары Пятроўны, 1926 г. н.).

Жыхарка в. Буркі Шкурко Ганна Адамаўна, 1926 г. н., прыгадала дзеянні, якія, паводле народных вераванняў, спрыялі добраму ўраджаю і праводзіліся адпаведна напярэдадні пасадкі сельскагаспадарчых культур: «Каб ураджай харошы быў, бабу на гароду качаюць, збіруцца пахаць агарод і ўжо хазяйку па полю качаюць. Пакачаюць яе на гародзе, тады ідуць снедаць, а тады ўжо ідуць на гарод пахаць і сеяць».

Першы ўраджай традыцыйна звязвалі са святам Пятра: менавіта ў гэты дзень каштавалі бульбу новага ўраджаю («На Пятра всегда капалі картошку. Да Пятра нікагда не капалі картошку: такі закон калісь быў») (запісана ў в. Старая Ёлча ад Шэін Ганны Дзмітрыеўны, 1940 г. н.) і ў гэты ж час пачынаўся сенакос, пра які цікава распавяла жыхарка в. Касачоў Прышчэп Юлія Аляксееўна, 1936 г. н.: «Прышоў Пятро – лажы касу на плячо», – казалі калісьці людзі, бо толькі на Пятро трава набірае сок. Да Іллі трэба было накасіць сена на зіму, бо як прыдзе Ілля, дык наробиць гнілля». Дарэчы, даволі часта жыхары Брагінскага раёна згадвалі «заломы ў жыце», прыгадвалі спосабы барацьбы з імі: «Заломы ў жыце делалі нядобрыя людзі, каторыя багата зналі плахога. Завіткі делалі ў сенакосе. Калі людзі прыходзілі касіць сена, а там такое было, то не касілі, а ішлі дадому і шукалі знахароў, каб пашапталі, палячылі. А завіткі спальваюць» (запісана ў в. Чамярысы ад Краўчанка Наталлі Міхайлаўны, 1938 г. н.).

Увосень ураджай з палёў і гародаў пераязджаў у дамы, гумны, паграбы, дзе з яго рыхтавалі разнастайныя стравы, якія

пасля елі доўгай зімой і галоднай вясной, захоўвалі да будучых пасяўных работ і да т. п. Жыхары Брагіншчыны верылі, што якасць «засолёных» прадуктаў можна палепшыць, калі на Уздзвіжанне іх «памяшаць»: «Калісь ужэ ў бочку клалі грыбы, а гурцы, капустку засальвалі, і як яны мяккія, няўкусныя, то ішла хазяйка, калі сонца грала, у склеп: *памяшае агурыцы, бочку перасуне, дык яны й перамяняліся, булі харошыя*» (запісана ў в. Дуброўнае ад Міхаленка Вольгі Якаўлеўны, 1932 г. н.); «У еты дзень мяшалі агурыцы ў бочках, каб добра стаялі і былі смачныя» (запісана ў в. Малейкі ад Краўчанка Ганны Паўлаўны, 1935 г. н.).

На тэрыторыі Брагінскага раёна запісана шмат тэкстаў прыкмет і павер'яў, не звязаных з каляндарнымі святамі. Тэматычна яны даволі разнастайныя.

Зафіксаваны прыкметы-прагнозы надвор'я, якія можна падзяліць на доўгатэрміновыя («Калі ў *Чысты чацвер* добрая пагода, то і на *Ушэсце* такая ж» (запісана ў в. Буркі ад Раманюк Тамары Васільеўны, 1941 г. н.)) і кароткатэрміновыя («*Ластаўкі* лётаюць нізка – хутка, у бліжэйшы час будзе *дождж*» (запісана ў в. Буркі ад Раманюк Тамары Васільеўны, 1941 г. н.)). Грунтаваліся падобныя прагнозы на назіраннях за паводзінамі прадстаўнікоў жывёльнага свету («*Камары* таўкуцца – будзе *цёпла*» (запісана ў в. Буркі ад Раманюк Тамары Васільеўны, 1941 г. н.); «*Кукушка* кукуе – будзе *цёпла*. *Жабы* крумкаюць – тожа к *цяплу*. *Удод* крычыць – пахаладая» (запісана ў в. Малажын Брагінскага р-на ад Харко Валянціны Аляксандраўны, 1939 г. н.);

прыроднымі з'явамі («Старыя людзі казалі: вось калі ўстануць уранні ды *расы* няма – *значыць дождж* будзе» (запісана ў в. Чамярысы ад Краўчанка Наталлі Міхайлаўны, 1938 г. н.);

надвор'ем у розныя сезонныя перыяды («Калі ў *лютым* вельмі сільны *мароз*, то *лета жаркім* будзе» (запісана ў в. Сцежарнае ад Шаўчэнка Таццяны Дзмітрыеўны, 1932 г. н.)).

Жыхары Брагінскага раёна прыгадалі шэраг «ураджайных» прыкмет і павер'яў, не прымеркаваных да абрадаў. Яны, дарэчы, таксама грунтуюцца на трапных назіраннях за з'явамі навакольнага свету і адпаведна з'яўляюцца, у большасці выпадкаў, абсалютна рацыянальнымі, пазбаўленымі залішняга містыцызму. Напрыклад, лічылі, што калі «*ў лютым сільна многа снегу* выпадзе, то і *травы* тож будзе мноства» (запісана ў в. Сцежарнае ад Шаўчэнка Таццяны Дзмітрыеўны, 1932 г. н.), «*май мокры і халодны – год ураджайны*» (запісана ў в. Буркі ад Раманюк Тамары Васільеўны, 1941 г. н.).

Гаспадарчыя і бытавыя прыкметы, павер'і, рэкамендацыі таксама прадстаўлены на тэрыторыі Брагіншчыны. Тычацца яны *кулінарных спраў* («Каб капуста была смашная і не мяккая, трэба яе квасіць на сёмы дзень маладзіка» (запісана ў в. Бакуны ад Марчанка Ніны Андрэеўны, 1931 г. н.)), *будаўнічых клопатаў* («Печку нада класці на навалунне – цяплей будзе» (запісана ў в. Верхнія Жары ад Луччы Ганны Фёдараўны, 1930 г. н.)), *прыходу гасцей* («Когда в печку клали дрова растапливать и падало угалля – ета жди гостей. Умываецца кот и если да вуха дастае лапаю, значыць, тожа будут гости» (запісана ў г. п. Камарын Брагінскага р-на ад Шаўчэнка Алы Мікалаеўны, 1929 г. н., Сітовай Вольгі Сямёнаўны, 1938 г. н.)), *ладу ў доме* («Вымятаць ад парога нада, штобы плахога не было» (запісана ў в. Крыўча ад Агароднік Зоі Мікалаеўны, 1949 г. н. (раней пражывала ў г. Мазыр))).

Зафіксаваны таксама цікавыя тэксты прыкмет, павер'яў, забарон, што адлюстроўваюць правілы паводзін мясцовых жыхароў, маральна-этычныя нормы, якія з'яўляліся своеасаблівай асновай сямейнага і грамадскага жыцця. Так, *не дазвалялася садзіцца на стол* («На стол садзіцца грэх, гэта святое месца такое» (запісана ў в. Чамярысы ад Краўчанкі Наталлі Міхайлаўны, 1938 г. н.) або *класці на яго вопратку* («Адзежу нельга на стол класці. Гэта вялікі грэх. Бо за сталом людзі ядзяць, хрэсцяцца» (запісана ў в. Сцежарнае ад Савянок Валянціны Мікалаеўны,

1942 г. н.), *пазычаць у святы і калі ў двары прыплод* («Нельзя нікому даваць у долг, калі ў вашай каровы есць маленькі цялёнак, бо ў каровы будзе менш малака» (запісана ў в. Верхнія Жары ад Луччы Ганны Фёдараўны, 1930 г. н.), *зашываць на сабе вопратку* («Калі будзеш на сабе сам зашываць адзежду, то зашыеш ум» (запісана ў в. Сцежарнае ад Савянок Ніны Аляксееўны, 1941 г. н.); *абавязкова трэба было даваць што-небудзь у адказ, калі вам нешта далі, нечым пачаставалі* («Ёсці што-нібуць, хто даець, дай ім манетку, каб вялося хоць што-небудзь» (запісана ў в. Кавалі ад Пунчанка Уладзіславы Уладзіміраўны, 1935 г. н.)), *пры засяленні ў новую хату першым пускаць ката* («Калі перасяляешся ў новую хату, то трэба спачатку пусціць ката, тады будзе благополучыя і багаства ў доме» (запісана ў в. Хракавічы ад Уласенка Марыі Іванаўны, 1940 г. н.)) і інш.

Шукаючы навокал незвычайнае, трэба найперш паглядзець на свет звычайных рэчаў, якія суправаджаюць нас кожны дзень і нападняюць наш быт, падумаць, чаму яны, будучы абсалютна ўтылітарнымі, пры гэтым шчодро аздоблены багатай фантазіяй народа, яго паэтычнай мудрасцю.

На Брагіншчыне, як і ў многіх іншых раёнах Беларусі, стол меў важнае значэнне. Гэта не дзіўна, таму што за сталом сям'я збіралася разам, каб не толькі пад'есці, але і абмеркаваць надзённыя праблемы, тут жа праходзілі ледзь не першыя ўрокі этыкета і так званай народнай мудрасці (правілы паводзін за сталом, павага да старэйшых, узаемаадносіны мужа і жонкі, дзяцей і бацькоў і да т. п.). Менавіта таму стол у хаце мясцовых жыхроў ставілі на ганаровае месца – побач з абразамі («*Стол ставілі пад вот наіскась, на вугал, там іконы, пад абразамі*» (запісана ў в. Кавалі ад Пунчанка Уладзіславы Уладзіміраўны, 1935 г. н. (раней пражывала ў в. Астрагляд)), а сядзець на самым пачэсным месце меў права толькі гаспадар дома («Спрадвеку, са старых времён, ставіўся стол на кут, штоб не было там ні целевізара, –эта святое места. І *должэн хазяїн сядзець усягда*

на куту перад іконай. І на яго места штоб нікто не садзіўся» (запісана ў в. Сцежарнае ад Рэмізевіч Раісы Уладзіміраўны, 1941 г. н. (раней пражывала ў в. Пераносы)). Пільна сачылі за чысцінёй стала («Стол павінен быць ўсігда чысты» (запісана ў в. Старыя Хракавічы ад Ганчарэнка Святланы Мяфодзьеўны, 1946 г. н.)), не клалі на яго непатрэбных рэчаў і не абражалі («Сумку нільзя ставіць на стол – грошаў не будзе» (запісана ў в. Старыя Хракавічы ад Ганчарэнка Святланы Мяфодзьеўны, 1946 г. н.)), выконвалі традыцыйныя паводзінскія правілы-забароны («Нільзя дзеўкам на вуглу стала сядзеці – ніхто замуж не вазьме» (запісана ў в. Старыя Хракавічы ад Ганчарэнка Святланы Мяфодзьеўны, 1946 г. н.)).

Верылі таксама ў надзвычайныя якасці солі, асабліва «чацвярговай», якая, па словах жыхаркі в. Новы Пуць Сабаленка Ганны Дзмітрыеўны, 1947 г. н., з'яўляецца надзейнай абаронай ад людской зайздрасці: «Чувствуеш, што к тебе ходзяць плахія людзі, завідуюць тебе, то бяруць чацвярговую соль і закапваюць возле парога», а вось рассыпаць соль асцерагаліся, каб пазбегнуць непрыемнасцей у доме: «Рассыпаць соль – к соре».

Забарону есці з нажа, дарэчы, вельмі правільную з прычыны захавання бяспекі жыццядзейнасці, тлумачылі мясцовыя жыхары з'яўленнем дрэнных рыс ў характары («Няльзя з нажа есць – злы будзеш і дзеці ў цябе будуць злыя» (запісана ў в. Кавалі ад Пунчанка Уладзіславы Уладзіміраўны, 1935 г. н. (раней пражывала ў в. Астрагляды)), а з гаршчком звязвалі багацце («Калі строілі хату, пад фундамент закопвалі гаршок з грошамі, каб у хаце жылося багата» (запісана ў в. Буда-Люшаўская ад Ігнаценка Ніны Дзмітрыеўны, 1933 г. н. (перасяленка з в. Спярыжжа Брагінскага р-на)) і здароўе («Если ў чалавека грыжа, то награюць гаршчок і ставяць туды свечку. Тады выймаюць свечку і быстранька ставяць на жывот, гдзе абразавалась грыжа» (запісана ў в. Новы Пуць ад Сабаленка Ганны Дзмітрыеўны, 1947 г. н.)).

На тэрыторыі Брагінскага раёна зафіксаваны таксама шэраг цікавых правіл адносна веніка, захавання яго, карыстання ім. Так, лічылі, што:

венік варта ставіць ля парога: *«Венік ставілі ўсягда ў парозе»* (запісана ў в. Кавалі ад Раманюк Е. П., 1935 г. н. (раней пражывала ў в. Буркі);

нельга падмятаць пасля заходу сонца, каб не справакаваць непрыемнасці: *«Пасля захада сонца не нада месці»* (запісана ў в. Кавалі ад Пунчанка У. У., 1935 г. н. (раней пражывала ў в. Астрагляды));

нельга падмятаць, калі ад'язджаюць госці, каб не нашкодзіць ім: *«Хату забаранялася падмятаць калі ад'язджалі госці, штобы госці нармальна дабраліся дадому, штоб у дарозе з імі нічога не случылася. Жадаеш яшчэ бачыць іх у сябе дома, можна падмесці тады, калі яны даехалі»* (запісана ў в. Новы Пуць ад Сабаленка Ганны Дзмітрыеўны, 1947 г. н.);

венік пажадана ставіць «мяцёлкай» уверх, таму што гэта паспрыяе дабрабыту і абароне ад злых людзей: *«Венік должэн знаходзіцца мяцёлкай уверх: для дабрабыту, штоб дзеньгі вяліся ў доме»* (запісана ў в. Новы Пуць ад Сабаленка Ганны Дзмітрыеўны, 1947 г. н.); *«Калі венік стаіць уверх мятлою –эта ад паганых людзей»* (запісана ў в. Кавалі ад Пунчанка У. У., 1935 г. н.). Аднак некаторыя інфарманты лічаць, што лепш ставіць «мяцёлкай» уніз: *«Нада ўніз ставіць, як і чалавека нагамі ўніз, так і венік. І вілкі ставім, і садзім усё ўніз, так і венік»* (запісана ў в. Кавалі ад Пінчук Міхаліны Антонаўны, 1935 г. н. (раней пражывала ў в. Дворышча Хойніцкага р-на)).

Адзначым, каб захаваць і памножыць дабрабыт у доме, акрамя вышэйадзначаных манімуляцый з венікам, прытрымліваліся мясцовыя жыхары таксама парад і забарон, што тычыліся непасрэдна грошай. Так, лічылі, што *«нельзя ні даваць, ні пазычаць у аўторак, а яшчэ пасля захаду сонца. Грошы любяць цішыню і імі не хвастаюцца»* (запісана ў в. Кавалі ад

Пунчанка У. У., 1935 г. н. (раней пражывала ў в. Астрагляды)). А для таго, каб пазбавіцца ад негатыўнага ўздзеяння нядобразычліўцаў, акрамя дзеянняў з прадметамі дамашняга абіходу, прытрымліваліся некаторых рэкамендацый адносна вытворных эпідэрмісу (пазногці, валасы і інш.), г. зн. таго, што тычылася непасрэдна чалавека, яго цела: *«Нільзя выбрасываць стрыжаныя ногці і валасы, нужна закапываць. Гэта каб ніхто па валасах ці нагтях не мог нешта дрэнна зрабіць»* (запісана ў г. п. Камарын ад Галушко Т. І., 1958 г. н.).

Люстэрак раней на Брагіншчыне хутчэй засцерагаліся, чым выкарыстоўвалі ў нейкіх сваіх практычных мэтах. Зафіксаваны на тэрыторыі раёна матэрыял дазваляе сцвярджаць, што звязана гэта было з міфалагічнымі ўяўленнямі аб тым, што люстэрка звязана з іншасветам і чортам, менавіта таму не раілі глядзецца ў люстэрка перад адыходам на сон, баяліся разбіваць яго, рэкамендавалі завешваць, калі ў доме знаходзіўся нябожчык.

Згаданыя намі вышэй цікавыя звесткі, а трыманыя ў палявых экспедыцыях ад жыхароў Брагіншчыны, несумненна дазваляюць за простым убачыць багацце свету звычайнага чалавека, дапамагаюць адказаць на няпростыя пытанні аб месцы і ролі прадметаў абіходу ў жыцці чалавека, аб іх упісанасці ў чалавечае жыццё і жыццё сусвету. Мудрыя і наіўныя, духоўныя і матэрыялістычныя, рацыянальныя і фантастычныя веды, перададзеныя нам філосафамі «ад зямлі» у выглядзе фальклорных тэкстаў, дазваляюць зразумець іх карціну свету, ацаніць жыццёвы вопыт і назапашаную стагоддзямі мудрасць.

Традыцыйная духоўная спадчына Брагінскага раёна з'яўляецца важнай часткай беларускай культуры, гэтай чароўнай скарбніцы, дзе жыве душа народа, яго жыццёвы вопыт і спрадвечная мудрасць.

У артыкуле выкарыстаны матэрыял архіва навукова-вучэбнай фальклорнай лабараторыі пры кафедры рускай і сус-

ветной літаратуры УА «Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны».

If we are talking about a unique traditional spiritual heritage of Belarusians, high degree of preservation of authentic texts, peculiarities of the outlook of our wise ancestors, the Gomel region should be mentioned, which national culture is an original source of knowledge about the lives of people, their moral and ethical values, household troubles, family and domestic relations.

The theme of the harvest is quite relevant for our ancestors, because families live owing to it. They start to prepare in advance: in the winter period they notice the weather, prepare seeds, and *pacify* the natural elements. So, in the village of Kosachev during the Christmas holidays they try to predict harvest by the first kutia, and in the village of Dubrovnoye – by the *rich* kutia. We have observed kutia also in order to know the weather in summer and determine the ways to protect the yield from adverse natural conditions, the choice of crops for planting, the time of harvesting and preserving the crop.

Well-being in the house, according to our ancestors, has been laid also at the beginning of the year – on the Christmas. At this time they try to provoke the pets health for the whole year, and its good offspring, and all that is useful for the human owner that can be taken from the animal. On Shrovetide children and young people are sure to ride down the slides, as they believe that these actions would contribute to a good flax harvest.

Almost all spring holidays are associated with the opportunity to influence on the vitality, good appearance and health of both humans and animals. In the Brahın region, and almost everywhere in Belarus, they believe that there are the days and actions that are most favorable for this. Notable among them are the following: the beating of a man with a sprig of willow enlightened on Maundy Thursday; the run (pasture) of the animal branch of the consecrated willow by Yuriy; balayage (washout) on Maundy Thursday; the egg wash, consecrated in the Church on Easter; the gathering of dew (washing / wiping dew) on Yuriy. Kupala swimming and jumping, collecting grass and throwing it over the fire are quite popular actions of a healing-preventive nature in summer.

Protection from the *evil spirits* is quite common during spring and summer periods. Apatropic actions are different: the *crosses* baking and

giving the animal to eat cookies during the first ritual pasture, pouring a plant or parts of it on the road or sticking it in a shed under the roof, scattering greenery around the house, nettles plugging in the gate, hanging it in the sheds, huts. Also, according to the views of local residents, the greenery of the spring-summer calendar holidays, in particular the Trinity, contributes to the well-being of the household, the image of the family, health, and even *predicts* the weather for summer.

Household and its signs, beliefs relate to culinary matters, construction concerns, the arrival of the image in the house.

In the Brahin region, as in many other regions of Belarus, the table is important. This is not surprising, because at the table, the family gets together both to eat and also discuss the pressing problems immediately. This is the place for the first lessons of etiquette and so-called folk wisdom (the rules of table manners, respect for elders, relations between the spouses, children and parents, etc.). That is why the table in the house is put on the place of honor next to the icons. Only the owner of the house can sit in the place of honor. They monitor closely the cleanliness of the table, unnecessary things shouldn't be put on it and insult it, following the traditional behavioral rules.

The ban on eating with a knife, by the way, is very correct in view of preserving the safety of life. The local residents explain the appearance of bad traits in the character and associated wealth with the pot.

On the territory of the Brahin district, there is also a number of interesting rules regarding the broom, its observance, and its use. So, it is believed that a broom should be placed at the doorstep; it should not be swept after sunset, so as not to provoke trouble; it should not be swept when guests leave, so as not to harm them; it is desirable to put a broom *with a bristle* up, because this will contribute to the well-being and protection from evil people.

Mirrors are used to be feared rather than for their own practical purposes in the Brahin region. The material recorded on the territory of the district suggests that this is due to mythological ideas that the mirror is connected with the other world and the devil. That's why it is not advised to look in the mirror before going to sleep, they are afraid to break it, they recommend to veil it when the deceased is in the house.

Keywords: a sign, a belief, mythological conception, the functional-semantic groups, the objective world.